

je bilo zatohlo in vroče, da nisem mogel zaspati; moral sem odpreti okni, da je postalo hladneje. Zdelo bi se komu smešno, da omenjam tako malenkost. Zadeva sama pa ni bila smešna. V Taškentu ne živijo sami poštenjaki; v velikih mestih je mnogo ljudi, ki ožive šele na večer. Opravo in prtljago si je vsakdo lahko ogledal skozi okno; lastno osebo sem radovednežem prikril s špansko steno. Ko bi se bilo komu zljubilo skočiti v sobo, olajšati mi kovčeg in denarnico, morebiti celo presnavljati anatomijo mojega života, bi bil to storil brez po-

sebnih zaprek. Meni vsaj se je zdelo večje junaštvo, v tako »divjem« kraju spati ob odprtih oknih, nego potovati po srednjeazijskih gubernijah, ki so vsled carskega ukaza vsem tujcem strogo prepovedane. Ko sem drugo jutro natančneje preiskoval sobo in ležišče, sem se ne samo prepričal, da mi ničesar ne manjka, marveč začutil in zagledal sem, da imam še nekaj preveč: par šesteronogih živali bakrene barve. Kdo bi se v vročem Turkestanu zgražal nad takim odkritjem, ko se istih živalic ne sramujejo niti gosposke družine evropskih cesarskih mest...

Podobe iz sanj.

Ivan Cankar.

V. Gospod stotnik.

Dokaj časa je že, da so zadobile moje sanje in pač sanje vsakega človeka čisto novo, prav posebno lice. Nič več niso puste blodnje, bežne megle, ki se brez smisla in vzroka prelivajo druga v drugo ter nazadnje razpuhté v nič. Niso več tiste sanje, ki jih človek zjutraj strmeč ugleda z zaspanimi očmi ter napol smehljaje, napol jezen zamahne z roko: »Vrag vas vzemi, odkoder vas je dal!« — in ki nato smešnogrozno odkobalijo v brezdnó, kakor se ob rani zarji škratje poskrijejo v gozd.

Sanje, ki jih sanjam zdaj jaz in ki jih sanjaš ti, so senca prave resnice; pač so oblike strahotno povečane, nadvse čudno pokvečene in skrivenčene, toda resnica le ostane, spoznaš jo koj in srce ti je žalostno. —

Hladno jesensko jutro je bilo, megle so se vlačile po dolini in se plazile ob strmih rebrih gorâ, na vrhovih se je v žarkih zgodnje zarje belil prvi sneg, ki je bil zapadel ponoči. Nebo je bilo jasno; še se je spominjalo na polnočni sneg in na mrzle jutranje zvezde, ali že je čakalo solnca.

Gledal sem skozi okno; to okno še nikoli ni bilo umito, zato sem gledal kakor skozi pajčolan, razločil pa sem natanko vse, kar se je godilo pred menoj; tudi glasovi so bili v čistem jutranjem zraku tako jasni, da sem slišal in razumel vsako besedo. Dvorišče je bilo za ped navisoko posuto s črnikaštim prahom, ki se je bil čez noč spremenil v mastno blato; s prav takim prahom so bile pokrite tudi nizke strehe barak in uvelo listje oreha, ki je stal samotni sredi dvorišča; pod tem orehom je držal vojak na uzdi osedlanega konja, ki je pohrskaval in vztrepetaval od hlada in nemira.

V dolgi, ravni vrsti je stala kompanija, napravljena, da se še tisto uro napoti na bojišče. Stali so tam kakor od kamna, nobeno oko ni trenilo; sloka telesa so bila narahlo upognjena pod bremenom težkih nahrbtnikov. Nikoli poprej nisem videl na enem samem tesnem kraju toliko mlade lepote. Vsi obrazi so bili še zelo mladostni, skoraj otroški, in vsi so bili sveži, kakor v rosi in zarji umiti; tudi v očeh je bila svetla rosa, gledale so kakor iz daljnih krajev, iz lepih sanj; vse pa so bile nepremično uprte v gospoda stotnika, ki je s počasnim, malobrižnim korakom stopal pred nemo vrsto gori in doli.

Stotnik je bil sila visokega života, za glavo je bil višji od kompanije; ogrnjen je bil v ohlapen črn plašč, izpod tega je gledalo dvoje zelo dolgih in tenkih nog; v roki, ki je bila še v rokavici koščena in krempljasta, je držal palico, na katero se je gredoč opiral. V obraz mu nisem videl, ker je bil ves čas obrnjen proti vrsti. Korak za njim je stopal mlad praporščak, ki se je časih plaho ozrl, kakor se morda ozre človek, ki bi rad pobegnil, pa občuti, da je priklenjen brez usmiljenja.

Še enkrat je gospod stotnik začel od kraja svoje ogledovanje. Postal je pred prvo številko v vrsti, pred visokim, vitkim fantom, ki je strmел nanj s črnimi, zamolklimi očmi. Stotnik je stopil tik predenj:

»Kako ti je ime?«

Fant je povedal svoje ime in tedaj mi je presunilo dušo: saj te poznam, ti lepi, mladi fant! Ti zamišljeni, s polnim srcem v veliko prihodnost strmeči! Mož med tovariši, poslušen otrok med modrimi starci! Živa veja na drevesu; če bi jo odžagali, bi bilo ranjeno drevo samo!

Stotnik je vprašal nadalje:

»Ali imaš očeta doma?«
»Nimam ga več!«
»Pa koliko bratov in sestrá?«
»Nimam jih!«
»Ali ti vsaj mati še živi?«
»Mater še imam!«

In luč se je užgala v zamolklih očeh.

Tedaj je stotnik vzdignil palico, dotaknil se z okovanim koncem fantovih prsi ter pomignil praporščaku, ki je stal za njim. Ta je potegnil izza rokava zapisnik ter je s tresočo roko zapisal fantovo ime. In fant je prebledel.

Stotnik je šel mimo drugega in se ni ozrl nanj; stopil je do tretjega in si ga ogledal natanko. Ta je bil pač vesel, zgovoren in glasen mladič, sloviti pevec in ljubljene deklet. Imel je zdrav, okrogel obraz, ob drobnih ušesih se je vilo par svetlo-pšeničnih kodrov, sinje oči so na glas prepevale, temnordeče ustnice so se krožile v prijetnem smehljaju.

»Ali imaš nevesto doma?« je vprašal stotnik.

»Imam jo, gospod stotnik!«

Še glasneje so prepevale sinje oči, v svetlo daljavo je segla pesem.

Stotnik je vzdignil palico, praporščak je pisal. In pesem je ugasnila v sinjih očeh.

Tako je stopal stotnik počasi dalje ob dolgi vrsti; pregledoval je, izpraševal in izbiral. Časih je izpustil po dva in tri, nekaterega niti pogledal ni, časih pa jih je zaznamenoval kar po pet in šest zapovrstjo. In zdelo se mi je, da nalašč in preudarno izbira najmočnejše in najlepše.

Prišel je do kraja, poslednjikrat je vzdignil palico, nato se je okrenil. Takrat sem videl njegov obraz in srce mi je utihnilo. Ta obraz je bil brez kože in mesa, namesto oči je bilo izkopanih v lobanjo dvoje globokih jam, dolgi, ostri zobje so se rezali nad golo, silno čeljustjo. Stotniku je bilo ime Smrt.

»Naprej... marš!«

Kompanija se je sunkoma zaokrenila ter se napotila s čvrstimi koraki v meglo nizdol. Pred njo je jezdil gospod stotnik; visoko iznad megle se je dvigal njegov črni plašč. —

VI. Kadet Milavec.

Zaželi si človek v tej utrujenosti, zaželi bolestinje vsak dan in vsako uro, da bi se spustil velik zastor od nebes do zemlje ter zakril na vekomaj vse, kar se v strašnem, črnem loku vali in vije pred njegovimi razbolelimi očmi. Izginilo bi čisto brez sledu, kakor izginejo zjutraj divje sanje; bolnik

se vzdrami, ugleda svetlo solnce in se nasmehne: »Saj ni bilo nič! Pomlad je zunaj, veselje in življenje, jaz pa sem mislil, da sem bolan!«

Spústi se na zemljo, blagoslovljeni zástor! — Pomlad je zunaj, lepa, kakor da je prva. Nedeljsko jutro je, sveže, polno luči — lica kmetiškega otroka. Srce je mirno, oko bistro: vse, kar je, kamor sežeta misel in spomin, je brez madeža in brez zlega. Prostrano polje zelení; tam bo nekoč šumelo žito, bo rodilo obilen sad. Daleč na pobočjih in vrhovih sinjih gora, pod bleščečim, srebrnim obzorjem pojo gozdovi; zamolkla, tiho trepetajoča je njih pesem, pesem starca godca, ki je sam videl kralja Matjaža in ne mara umreti, dokler ga ne ugleda v glori vstajenja. Po stezah med njivami, na ravni cesti med travniki so vzklikali pisani cvetovi, beli, rdeči, modri, zeleni, vsi migljajoči v solncu; vzklikali so in shodili so koj, družijo se prijazno in kmalu se giblje in vije tam cvetoča procesija, kajti steze, poti, kolovozi in ceste se zlivajo v klanec, ki vodi pobožno in strmo do cerkve na hribu. Zvonovi ugledajo to procesijo in zavriskajo, nji sami, poljem, gozdovom, luči in nebesom za nedeljski pozdrav. In iz pesmi gozda in njiv, neba in zvonov, iz prazniških obrazov otrok, žensk, mladeničev in starcev sije in poje tisto edino, kar je božjega na zemlji: ljubezen in mir...

Da bi se spustilo to blagoslovljeno zaigrinjalo, vsaj za uro, vsaj za hip! Toda če bi bilo od samega jekla, močnega, za klaftro debelega — od zadaj bi udarilo kladivo in to jekleno zaigrinjalo bi se zrušilo kakor zid od pepela. Tam zadaj je grozota; in grozota hoče, da jo vidiš, drži te s kremplji za roko in za pas, da ji ne uideš; okreni se kamorkoli, zastrmela ti bo bleda in nema v obraz; ozri se kamorkoli, če proti samim nebesom, ona je vsepovsod, edina je; nema je, ali vse, kar slišiš, je njen glas, tudi tisti glas, ki krikne ponevedoma iz tvojih ust. V vsakem utripu svojega srca, v vsakem dihu svojih misli, celo v sanjah si njen suženj...

Tudi jaz sem si zaželel marsikatero uro, da bi zatisnil oči za dolgo spanje brez sanj; in iztaknil bi si jih brez strahu in bolečine, če bi zares ne videl ničesar, ničesar več; ali vem, da bi že v tistem trenutku ugledal grozoto s tisočnimi očmi, potisočrjeno. In komaj poskusiš, da bi se veselo zasmel, kakor v onih zdavnih časih, ti smeh še neporojen oledení na licih... Padel je kadet Milavec. Kdo je bil ta kadet Milavec? Ah, kaj do imena! Saj ne vem, če je imel mater, ki je obnemela od nezaslišane bolesti, če je imel brata, ki je utajil solze, da mu ostanejo za zmerom razbeljene na srcu. Ali to vem, da mi je zdaj, ko ga ne vidim več,